

SOMUNCU BABA

Tarih ve Kültür Araştırmaları Merkezi

Kültür · Tarih · Din · Medeniyet

I. ULUSLARARASI

AKSARAY

SEMPOZYUMU

27·29
Ekim 2016

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOMUNCU BABA TARİH VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINI

I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Tarih, Kültür, Din, Medeniyet)
Tam Metin Kitabı

Editörler

Mehmet Sami YILDIZ
Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Ayşegül CAN
Aksaray Üniversitesi,
Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Mehmet ÖZKAYA
Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Vildan ARMAĞAN
Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ISBN 978-605-88368-2-2

Baskı: Dizgi Ofset Matbaacılar Sit. 10451. Sk. No:4 Karatay/KONYA

Şubat 2017

"I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Tarih, Kültür, Din, Medeniyet) isimli kitabın tüm yayın hakları Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne ait olup her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir kısmı, editörlerin önceden yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz, bir geri çağrı sisteminde saklanamaz veya herhangi bir biçimde elektronik veya mekanik, kopyalama, kayıt veya başka yollarla iletilemez.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronical, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of editors.

"I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Tarih, Kültür, Din, Medeniyet)'na ait bu bildiriler kitabı 667 sayılı KHK ve bu KHK kapsamında FETÖ/PDY ve diğer milli birliğe düşman terör örgütlerine yönelik alınan önlemler kapsamında çıkarılan 672, 675 ve 677 sayılı KHK'lar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sami YILDIZ
Sempozyum Başkanı

İletişim

aksaraysempozyumu@gmail.com

Sekreter

Okutman Ayşegül CAN (Aksaray Üniversitesi)

YÛSUF HAKÎKÎ (AKSARÂYÎ) BABA'NIN MAHABBETNÂME ADLI ESERİNDE GEÇEN TASAVVUF EHLİNİN GİYSİ VE EŞYALARI İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Kudret Safa GÜMÜŞ¹

Deniz GÜMÜŞ²

Özet

İslâm coğrafyasına tarikat ve tekkeler vasıtasıyla gelişip yayılan ve sosyal müesseseler üzerinde derin te'sirler bırakan tasavvuf, İslâm medeniyetinin hükümran olduğu coğrafyadaki şiiri kuvvetle etkilemiş ve bilhassa sûfi şâirlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu sûfi şâirlerden biri de Aksaray'da tasavvuf tohumlarının atılmasına ve bu bölgede tasavvuf kültürünün teşekkülüne katkı sağlayan Somuncu Baba'nın oğlu Yûsuf Hakîkî Baba'dır. Bu çerçevede; 15.yyda, Aksaray'da Bayramî tarikatının öncüsü konumunda olan ve tasavvufi muhtevalı manzum ve mensûr eserler kaleme alan Yûsuf Hakîkî Baba'nın "Mahabbetnâme" isimli eserini çalışmamıza konu edinmiş bulunmaktayız.

Edebiyatımızda yapılan tahlil çalışmaları, şâirlerin his ve hayâl dünyalarındaki zenginlikleri ortaya çıkarmak adına önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda; söz konusu eserde geçen tasavvuf ehlinin giysi ve eşyaları ile ilgili ıstılahlar fişlenip, fişlenen her bir ıstılahın geçtiği beyitler ortaya konulacaktır. Yeri geldiğinde, ilgili kavramların fotoğraflarına da yer verilerek söz konusu ıstılahlar, anlam bütünlüğü ekseninde irdelenecektir. Çalışmada, bu unsur ve kavramların hangi sebeplerle, nasıl, nerelerde, hangi manada ve hangi sınırlar içerisinde kullanıldığının tespiti ve izâhı yapılacak ve bu noktadan hareketle şâirin kavram dünyasına girilerek, fikri ve edebî kişiliği esere dayalı olarak değerlendirilecektir. Bu çalışma ile tasavvuf tarihimizi aydınlatacak tahlil çalışmalarına bir yenisini daha ekleyerek ileride bu anlamda yapılacak çalışmalara katkı sağlanacaktır. Çalışma; Aksaray yöresindeki tasavvuf kültürünü, giysi ve eşya bağlamında tanıtmada önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Edebiyatı, Tahlil, Yûsuf Hakîkî Baba, Mahabbetnâme, Aksaray, Din- Tasavvuf, Giysi ve Eşya.

¹Okutman, Aksaray Üniversitesi, Şereflikoçhisar Berat Cömertoğlu MYO, kudretsafagumus@aksaray.edu.tr

²Öğr. Gör. Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt Meslek Yüksekokulu, El Sanatları, denizgumus@aksaray.edu.tr

Abstract

Sufism, which has developed and spread through sects and lodges, has deeply influenced social institutions and poetry in the Islamic geography, and above all, made Sufi poets emerge. One of these Sufi poets is Somuncu Baba's son, Yusuf Hakiki Baba who has contributed in establishing the Sufi culture and laying the foundations of Sufism. In this framework, the topic of our study is the Mahabbetname by Yusuf Hakiki Baba, who is the apostle of the Bayrami order and the author of some Sufistic poems and prose.

To analyse our literature is essential to find out enriched dreams and feelings of poets. Concordantly, in this study terms of garments and stuff belong to scholars of Sufism will be tagged and the couplets, in which terms took part, will be pointed. Terms in question will be probed, when need images of relevant notions will be given place, pursuant to cohesion. It will be detected and described that for what reasons, why, where, in what meaning and in what range, these elements and notions are used, and starting from this by getting into poet's notion world, intellectual and literary personality of him will be interpreted based on his work, the Mahabbetname. Through this study, another work of analytic monography, which may enlighten history of literature, will partake in as a source for such studies to be conducted. This study, has importance with regard to introduce Sufi culture in Aksaray in the context of garments and stuff.

Key Words: Old Turkish Literature, Analyse, Yusuf Hakiki Baba, Mahabbetname, Aksaray, Religion-Sufism, Garments and Staff.

GİRİŞ

Dîvân Edebiyatı'nın gelişim sürecini takip edebilmek ve ayrıntılı şekilde inceleyebilmek için öncelikle metinlerin ortaya konulması; daha sonra ise ortaya konan bu metinlerin kendilerinden önce ve sonraki eserler arasındaki ilişkiyi ve birbiri ile olan ilgisini ortaya koymak adına ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Edebiyat alanında yapılan tahlil çalışmaları, şâirlerin hayâl dünyalarındaki zenginlikleri ortaya çıkarmak adına ve şâirlerin yaşadıkları ortama ilişkin dinî, sosyal ve kültürel değerleri göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

15. yyda, Aksaray'da Bayramî tarikatının öncüsü konumunda olan Yûsuf Hakîkî Baba'nın Mahabbetnâme adlı eserinde yer alan tasavvuf ehlinin giysi ve eşyaları ile ilgili unsurları çalışmamıza konu edinmiş bulunmaktayız. Tasavvufî muhtevalı manzum ve mensûr başka eserler de kaleme almış olan Yûsuf Hakîkî Baba, tasavvuf edebiyatı ve tarihi bakımından önemli bir şâir ve nâsir olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda, öncelikli olarak söz konusu dîvânda geçen giysi ve eşyâ ile ilgili kavramlar belirlenmiş, akabinde ise fişlenen her

bir kavramın geçtiği beyitler³ irdelenmiştir. Çalışmada; ayrıca, giysi ve eşya ile ilgili ıstıhlalarda, şâirin nasıl bir tasavvurda bulunduğu ve kavramların, hangi sınırlar dâhilinde, ne gibi hususlara konu olduğu tasavvuf çevresi de göz önüne alınarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklarda Baba Yûsuf, Yûsuf Hakîkî Baba, Baba Yûsuf Hakîkî, Şeyh Yûsuf; halk arasındaysa Hakîkî Baba ve Gül Baba diye anılan Yûsuf Hakîkî, Somuncu Baba adıyla tanınan meşhur Şeyh Hamîd-i Aksarâyî'nin oğludur. Dedesi meşhur zatlardan Mûsâ-yı Kayserî'dir. Aslen Türkistanlı olan ailenin Kayseri'ye ne zaman geldiği bilinmemekte, Şeyh Hamîd-i Aksarâyî'nin neslinin Yûsuf Hakîkî ile devam ettiği belirtilmektedir. Yûsuf Hakîkî, *Hakîkî-nâme* adlı eserinde yer alan "Zikr-i İsnâd-ı Hırka" başlıklı şiirinde ailesi ve tarîkatı hakkında da bilgi vermektedir. Aksaray'da doğmuştur. Babasının H.815/M.1412-1413'te öldüğü ve oğlu Hakîkî'nin eğitimini de mürîdi Hâcî Bayram-ı Velî'ye havale ettiğine bakılırsa Yûsuf Hakîkî o sırada muhtemelen çocukluk dönemindedir. Bu bilgiye istinaden onun doğum tarihinin 1400'lü yılların başlarına tesadüf ettiği tahmininde bulunulabilir.⁴ Evliyâ Çelebi'nin belirttiğine göre Yûsuf Hakîkî, Hâcî Bayram-ı Velî'nin öğrencisi olup Ankara'da ledün ilmini öğrenmiş ve Aksaray'da Bayramî tarîkatine öncü olmuştur. *Mahabbet-nâme*'sinin Manisa nüshasının müstensihinin, eseri müellifin ölümünden bir yıl sonra H.894/M.1488-1489'da istinsah ettiğini bildirmesi dolayısıyla Yûsuf Hakîkî'nin vefât tarihi H.893/M.1488-1489 yılı olmalıdır. Yûsuf Hakîkî'nin kabri ve türbesi Aksaray'da Şeyh Hamîd mahallesindedir.⁵

Osmânî Müellifleri'nde ilim ve irfan sahibi bir zat olduğu belirtilen⁶ Yûsuf Hakîkî, tasavvuf yolundaki temel bilgileri büyük bir ihtimalle babasından almış, daha sonra babası Somuncu Baba'nın öğrencisi ve halifesi Hâcî Bayram-ı Velî tarafından yetiştirilmiştir. Bu da onun, Türk tasavvuf ve kültür tarihi açısından önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Nitekim Yûsuf Hakîkî, Fâtih Sultân Mehmed zamanında Hazreti Baba Yûsuf namıyla Melik Mahmûd Gâzî Hankahı'nın şeyhi idi. Kendisinden önce de bu hankahta babası Hâmid-i Velî (Somuncu Baba) şeyhti. Aksaray, Osmanlılar tarafından fethedildiğinde (H.881/1476-1477) Yûsuf, yine aynı hankahın başındaydı. H.906/M.1500-1501 yıllarında II. Bâyezîd adına Aksaray vakıflarını

³ Söz konusu beyitler, eserin "Konya İl Halk Kütüphanesi" nüshası edinilerek vezin, imlâ hususları yönünden gözden geçirilmiştir.

⁴ Çavuşoğlu, Ali, "Yûsuf-ı Hakîkî'nin Tasavvuf Risâlesi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, XIII-126, Kayseri, 2002.

⁵ Boz, Erdoğan "Yûsuf Hakîkî", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 44. TDV Yay. İstanbul, 2013, s.10.

⁶ Yavuz, A. Fikri; Özen, İ. *Bursa Mehmed Tâhir, Osmânî Müellifleri*. C.1. Meral Yayınevi, İstanbul, 1972, s.224.

tespit eden defterde “Hamîdüddîn-zâde Baba Yûsuf’un” evlat vakfı yer almaktadır. Bu defterde onun, Evhâdüddîn ve Şeyh Safiyüddîn adlarında iki oğlu olduğu belirtilmiş ve evlatlarına vakfettiği yerler tafsilatlı bir şekilde yazılmıştır. III. Murâd adına düzenlenen H.992/M.1584-1585 tarihli defterde de Şeyh Hamîd Mahallesi nüfusu yazılırken burada mevcut on beş mükellef erkeğin Şeyh Hamîd-i Velî’nin torunları olduğu babalarının adıyla verilmiştir.⁷ Yûsuf Hakîkî Baba’nın, nüshalarının yurtiçi, yurtdışı ve özel kütüphanelerde bulunduğu tespit edilebilen yedi eseri vardır.⁸

1.ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Eski Türk edebiyatı, klâsik edebiyat veya en yaygın adı ile Dîvân edebiyatı denilince akla ilk gelen edebî tür, şiir; şiir denilince de dîvânlardır. Şâirlerin edebî kudretlerini göstermek adına, bir gelenek halinde tertip ettikleri bu eserler, çeşitli inceleme ve tenkitlere konu olmuşlardır.⁹ Edebî bir metni anlama, anlamlandırma ve anlatmaya yönelik bu incelemelere kısaca “şerh” adı verilir. Bugün eski Türk edebiyatı sahası araştırmalarında, edebî metne yaklaşma bir diğer ifade ile şerhini yapma metotlarını göz önüne aldığımızda başlıca üç yaklaşım tarzı göze çarpmaktadır. İlki, klâsik şerh metodu olarak adlandırılan ve *edebî metinde geçen bazı kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarının açıklanması, mazmunların çözümlenmesi ibare, deyim ve terimlerin çeşitli bilim dallarıyla olan ilişkilerinin belirtilmesi şeklinde yapılagelen*¹⁰

⁷ Boz, *Yûsuf Hakîkî*, C.44, s.11.

⁸1. *Hakîkî-nâme (Dîvân)*: Münacat ve tevhidle başlayan tasavvuf neşvelerinin terennüm edildiği eserin içeriğinden yazarın asıl amacının tasavvuf yoluna girenlere öğüt vermek olduğu anlaşılmaktadır. İçinde 500’ü aşkın manzume mevcuttur. Metnin “Sadi Somuncuoğlu ve Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi 2430”da bulunan iki nüshası vardır. Boz, önce *Dîvân*’ın ilk 100 varağı üzerine doktora çalışması yapmış, sonra eserin tamamını ve ardından da eserden seçtiği parçaları yayımlamıştır.

2. *Mahabbet-nâme*: Mesnevî nazım şekliyle yazılmış 3696 beyitten oluşan tasavvufi bir eserdir. Metnin “Manisa Murâdiye Kütüphanesi 1296 ve Konya İl Halk Kütüphanesi, Uzluk 6968”de kayıtlı iki nüshası mevcuttur. Manzume üzerine Ali Çavuşoğlu doktora tezi yapmış ve daha sonra ilgili eseri neşretmiştir.

3. *Tasavvuf Risâlesi*: Hakîkî’nin bu mensur eseri, meşhur mutasavvıflara yer vererek onların sözlerinden nakiller ve bir takım yorumlar içermesi sebebiyle tasavvuf tarihi bakımından önemlidir. Eserin yazması “Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 2974”te yer almaktadır. Ali Çavuşoğlu eseri önce bir makalede ele almış, sonra da yayımlamıştır.

4. *Hadîs-i Erba’in Şerhi*: Hakîkî’nin, babası Hâmid-i Aksarâyî’nin (Somuncu Baba) eserine yazdığı bir şerhtir.

5. *Metâli’u’l-İmân*: Kimine göre Sadreddîn Konevî’nin, kimine göre ise Ahî Evran diye bilinen Kırşehirli Şeyh Nâsırüddîn Mahmûd’un aynı adlı risalesinin tercümesidir. Yazma nüshası “Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 2574”tedir. *Metâli’u’l-İmân*’ın sadeleştirilmiş metni Ali Çavuşoğlu tarafından yayımlanmıştır. Bu eserlerin dışında Hakîkî’nin, nüshaları Kahire Hidiviyye Kütüphanesi’nde kayıtlı olup içeriği ile hacimleri henüz tespit edilememiş *Et-Tesnîm* ve *Er-Rahîk el-Mahtûm* adlı iki eseri daha mevcuttur.

⁹ Aydın, Hâluk, *Cevri Dîvânının Tahlili*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2010, s.28.

¹⁰ Mengi, Mine, *Dîvân Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.

metin açıklamasıdır. Bu yöntemde –farklı uygulamalar olsa da- genellikle metnin içeriğine göre dinî ilimlerden fen bilimlerine, gelenek – göreneklerden efsane ve mitolojiye kadar birçok unsur dikkate alınıp, açıklamalar bunlara dayandırılır; vezin, kafiye ve edebî sanatlar gösterilir.

İkinci yaklaşım tarzı; Ali Nihat Tarlan'ın Şeyhî Divanı incelemesi ile başlayan, daha sonra Mehmet Çavuşoğlu'nun Necâtî Bey, Harun Tolasa'nın Ahmet Paşa dîvânları üzerine yaptıkları incelemelerle devam eden ve M. Nejat Sefercioğlu'nun Nev'î, Cemal Kurnaz'ın Hayâlî Bey dîvân tahlillerini yayınlamalarıyla derinlik kazanan tematik tahlil metodudur. Bu incelemelerde başlıca amaç, şiirdeki teşbih ve mecazları sistemli bir biçimde analiz etmektir. Bunun için etrafında bir imaj oluşturan her kavram değerlendirmeye alınır ve bunların her biri, başka kavram ve nesnelere olan bağlantısını gösterecek şekilde sınıflandırılır. Böylelikle şâirin hayal dünyası ve şiir anlayışı net biçimde ortaya konmaya çalışılır.

Üçüncü yaklaşım tarzı ise aslında tek bir başlık altında toplanması mümkün olmayan fakat klâsik şerh ve tahlil yöntemlerinden de farklı biçimde metne yaklaşan “modern metin çözümleme yöntemleri” adını verebileceğimiz yaklaşım metotlarıdır. Cem Dilçin ve Tunca Kortantamer'in Dîvân şiirine yeni bir bakış açısıyla bakmak ve daha nesnel bir yaklaşım kazandırmak amacıyla başlattığı çalışmalar, benzer ve daha değişik metotlarla, yeni araştırmacılar tarafından, artarak devam ettirilmektedir.

Çalışmada; tematik tahlil metodu kullanılarak Yûsuf Hakîkî Baba'nın Mahabbetnâme adlı eserinde geçen giysi ve eşyâ ile ilgili tasavvufî kavramlar analiz edilmiştir. Çalışmada; ayrıca, giysi ve eşyâ ile ilgili kavramlarda, şâirin nasıl bir tasavvurda bulunduğu ve kavramların, hangi sınırlar dâhilinde, ne gibi hususlara konu olduğu tasavvuf çevresi de göz önüne alınarak yorumlanmıştır.

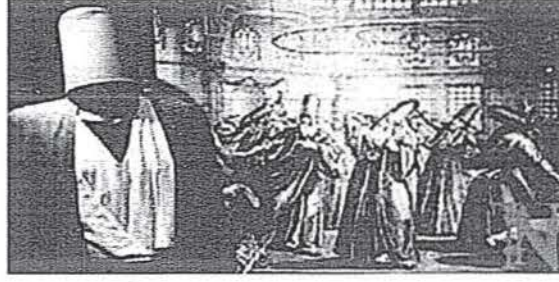
2.MAHABBETNÂME'DE GEÇEN TASAVVUF EHLİNİN GİYSİ VE EŞYÂLARI

2.1. Mahabbetnâme'de Geçen Tasavvuf Ehlinin Giysileri

2.1.1. 'Abâ

Arapça 'abâe veya 'abâye de denir. Geniş, fakat kısa bir nevi gömlek olup, dizden biraz aşağı iner; üst tarafında, baş ve yanlarında kollar için birer delik bulunur. Keçi kılından dokunan kalın ve kaba kumaştan yapılır. Beyaz veya kahverenginde olur. Dervişlerin giydiği bir elbise olup, kökeninin Hz. Peygamber kadar uzandığı söylenir. 'Abâ giyen dervişlere, "'Abâ-pûş" denir. Sûfiyenin 'abâdan elbise giymesinin, Hz. Peygamberin sünnetine ittiba' için olduğu zikredilir.¹¹

¹¹ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997, s.1.

Fotoğraf 1: Aba

*Mahabbetsüz kişiler halk içinde
Hemîşe serd olur ger delk içinde (2581)*

*Ola sanma anı ehl-i safâdur
Şeref ne ana geydügi 'abâdur (2582)*

(Onu safâ ehli sanma, onun yüceliği giydiği elbiseden değildir.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beyitlerde, sevgiden yoksun kişilerin necâsetin temizliğine sahip olsalar da toplum içinde her dâim katı davranışlar sergilediklerini ve bu kişilerin safâ ehli olarak bilinmemesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu kişilerin giydikleri aba ile erdemlik, yiğitlik kazanamayacağını da belirten Yûsuf Hakîkî Baba, giyilen elbisenin insana değer katmayacağını ifâde etmektedir.

2.1.2.Cübbe

Tasavvuf ehlinin, elbise üstüne giydikleri; uzun, yanları geniş, düğmesiz giysidir. Arkası önünden biraz kısa, ayaklara kadar inen kanatları birbiri üzerine kavuşturularak önü kapatılan bol ve hafif bir elbisedir. Yakası dar ve dik, yumuşak yakadır. Cübbe her tip kumaştan yapılmakla beraber tercih edilenleri ipekli, yünlü, pamuklu ve ipek-pamuk karışımı kumaşlardır¹²

Fotoğraf 2: Cübbe

Vücûdun cübbesin ko imdi 'ûr ol

¹² Türkoğlu, Sabahattin "Cübbe" *İslâm Ansiklopedisi*. C.8. TDV Yay. İstanbul, 1993, s.102.

Mahabbet odına yan göyn nûr ol (3042)

(Vücûdun cübbesini bırak ve yalın ol, muhabbet ateşinde yanarak olgunlaş ve nûr ol.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beytinde, vücudun tamamını örten elbiseden arınılması gerektiğini ifade etmektedir. Dûnyâ nimetlerinden el etek çekip muhabbet ateşiyle yanmanın ve bu ateşin etkisiyle olgunlaşmanın önemine değinen Yûsuf Hakîkî Baba, aydınlığa bu şekilde ulaşılacağını, selâmete ancak bu şekilde kavuşulacağını dile getirmektedir.

2.1.3. Destâr / Sarık

Başta giyilen takke, fes ve benzeri şeyler üzerine sarılan sarığa denilmektedir. Kavuk, külâh, takke ve fes gibi bir başlıkla üzerine sarılmış ince uzun tülbent, ağbani veya şaldan meydana gelir. Arapça’da daha çok imâme, Farsça’da destâr denir. Başta aşırı sıcaklıktan koruma ve vücut ısını muhafaza etme özelliği sebebiyle gündüzleri sıcak, geceleri soğuk olan karasal iklimin hüküm sürdüğü¹³ bölgelerde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf 3: Destâr - Sarık

Ho destârün ezilür cübben esgir

Ser ü sâmanı ko yil gibi es gir (1401)

(Senin ne takken ezilir ne de cübben eskir, başını ve başındaki samandan takkeni bırak ve yel gibi eserek tasavvufa yönel.)

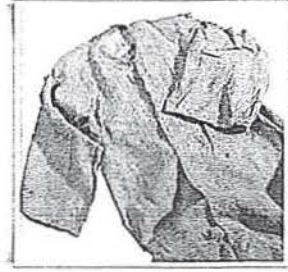
Yûsuf Hakîkî Baba bu beyitte, tasavvufa yönelmek gerektiğini öğütlemektedir. Başta ve baştaki samandan yapılmış olan destârı bırakıp –dünya nimetlerinden el etek çekip- istikamet üzere olmak gerektiğini dile getiren Yûsuf Hakîkî Baba, tasavvufa girmenin önem arz ettiğini dile getirmektedir.

2.1.4. Hırka

Tarîkâta giren mürîde özel bir merâsimle giydirilen yırtık ve yamalı elbisedir. Hırka vücudun üst tarafına giyilen, genellikle yünden örülmüş bir giysidir. Sözlükte “delmek, yırtmak”

¹³ Bozkurt, Nebi “Sarık” *İslâm Ansiklopedisi*. C.36. TDV Yay. İstanbul 2009, s.152.

anlamına gelen hark kökünden türeyen hırka kelimesi “kumaş parçası, yamalık; yamalı ve eski elbise” demektir.¹⁴

Fotoğraf 4: Hırka

Ki ol bade'l-fenâ-yı sûret olur

Yüz ol göze cemâl-i sûret olur (704)

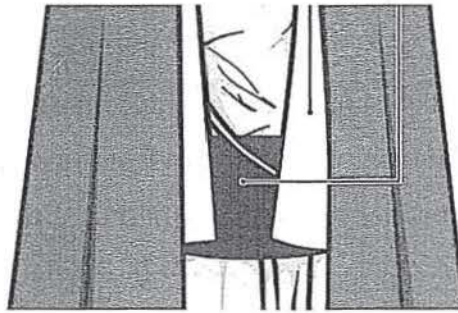
Anı bu nefis ü rûhun izdivâcı

İder peydâ ne bil hırka ne tâcı (705)

(Hırka ve tâc ile değil de nefis ve ruhun bir araya gelmesi ile göze alıcı güzellik ortaya çıkar.) Yûsuf Hakîkî Baba bu beyitlerinde, tasavvufî makamlardan biri olan fenâfillaha erişmeye çalışan bir sâlikin durumunu ortaya koymaktadır. Şâir, nefis ve ruhun bir araya gelmesi ile davranışların en güzelinin ortaya çıktığına- güzeli gördüğüne- ve bu hâle erişen bir kimsenin hırka ile tâca ihtiyacının olmadığına vurgu yapmaktadır.

2.1.5. Kuşak / Kemer

Tasavvuf ehlinin bellerine dolayıp bağladıkları uzun ve enlice kumaş parçasıdır. Yünlü, pamuklu ve ipek-pamuk karışımı kumaşlardan yapılmıştır.

Fotoğraf 5: Kuşak / Kemer

Kuşanmamış durur erlik kuşagın

Ayağından bil almadın duşagın (2489)

(Ayağından ipi almadıkça, yiğitlik kuşağını kuşanmamış sayılırsın.)

¹⁴ Uludağ, Süleyman, “Hırka” *İslâm Ansiklopedisi*. C.17. TDV Yay. İstanbul. 1998, s.373.

Yûsuf Hakîkî Baba bu beytinde, türlü engellere takılmaya devam ettikçe –dünya nimetlerine daldıkça- yiğitlik kuşağını kuşanmanın zor, tasavvufta istikamet üzere gitmenin meşakkatli olduğunu dile getirmektedir.

2.1.6. Külâh / Küleh

Dervişlerin giydiği başlıktır. Çeşitli şekilleri olan külâhın beyaz keçeden ve ucu sivri olanı en çok bilinendir. Üzerine sarık sarılarak ya da sarılmadan da kullanılabilir.

Fotoğraf 6: Külâh / Küleh

Bu hâl ile dimen ki merd-i râhuz

Ki ehl-i kisvetüz sâhib-külâhuz (2925)

(Bu hâl ile doğru yoldayız demeyin, çünkü biz kisvet ehliyiz ve külâh sahibiyiz.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beytinde, tasavvufî hâlde istikamet üzere ilerleyen sâlikin belirli tecrübeler edinmiş, elbise giymeye ve başa külâh takmaya erişen hâlini konu edinmiştir. Tasavvufî makamlarda, bin bir zorlukla yoluna devam eden sâlikin hırka giymeye- tarîkate girme- ve külâh takmaya hâsıl olduğunu bu beyitte görmekteyiz.

2.1.7. Murakka'

Arapça yamamak anlamındaki rak'a kökünden türetilen murakka' yamalı anlamındadır. Eskiden dervişler, hırkalarının helâl maldan olmasını sağlamak için güvenilir kişilerden kumaş alırlar, bunları birbirine dikerek kendilerine hırka yaparlarmış. Bu yüzden hırkalarına yamalı anlamındaki murakka' denmiş ve sonradan bu söz derviş hırkasının adı olmuştur.¹⁵

Murakka'-pûş u ger ehl-i ridâdur

Ana sûfi demeklik hey hatâdur (1788)

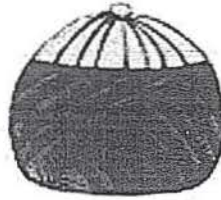
(Yamalı elbise giyen ridâ ehlidir, ona sûfi demek ise hatâdır.)

¹⁵ Üstüner, Kaplan, *Dîvân Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2007, s.348.

Yûsuf Hakîkî Baba bu beytinde, yamalı elbise giyenlerin ridâ ehli olduğunu onlara sufi demenin ise hatâ olduğunu dile getirmektedir. Umre veya hac yapmak için baş hariç vücudun belden yukarı kısmını örten parçaya ridâ adı verilmektedir. Bu beyitte de bu şekilde giyinen kimselerin ridâ ehli olduğunu ve sûfilikten geçerek makam atladıklarını görmekteyiz.

2.1.8. Tâc

Şeyhlerin veya sülûkta belli bir mertebeye ulaşmış dervişlerin tarikat kıyafeti olarak kullandıkları tarikatlere göre farklı şekil ve renklerdeki başlıkların adıdır. Dövme yünden yapılmaktadır.

Fotoğraf 8: Tâc

Alıp engine dîbâc-ı letâfet

Urundı başına tâc-ı hilâfet (370)

(Letâfet elbisesini eğnine alıp başına hilâfet tâcını urundu.)

Yûsuf Hakiki Baba bu beytinde, letafet elbisesini üzerine alıp başına hilâfet tacını giyen bir sâliki tasvir etmektedir. Sâlik, bu hâlleri yerine getirerek tarikate girmiş olmakta ve istikâmet üzere ilerlemektedir.

2.2.Mahabbetnâme’de Geçen Tasavvuf Ehlinin Eşyaları

2.2.1.Hançer

Kamaya benzer, silah olarak kullanılan, ucu eğri ve sivri, büyükçe ve katlanmaz bir tür bıçak anlamına gelmektedir.

Fotoğraf 9: Hançer

Gel imdi gel beri yâr aglayalum

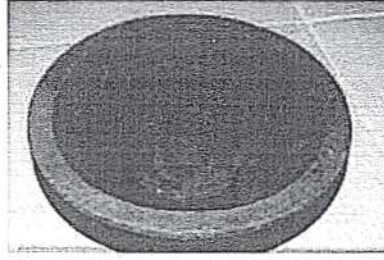
Yürece hançer ur yâr ağlayalım (1965)

(Ey sevgili! Gel şimdi ağlayalım, yürece hançer vur ağlayalım.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beytinde, sevgiliye seslenmektedir. Sevgiliye yürece hançer vurmasını söyleyen Yûsuf Hakîkî Baba, birlikte ağlamayı öğütlemektedir. Bu beyitte ağlamaktan murad, Hak yolunda bin bir zorluk bulunduğu hasebiyledir. Tasavvufa yönelen bir sâlikin ise nefsi terbiye için bu zorluklara katlanması gerekmektedir.

2.2.2. Kâse

Cam, çini, toprak gibi bir gereçten yapılmış, içine yiyecek içecek şeyler konulan, kulpsuz kap olarak tanımlanmaktadır.

Fotoğraf 10: Kâse*Ne nuklin iltebilür kâseyile**Ne nakdin iltebilür kâseyile* (2161)

(Ne yemeğini kâse ile ne de parasını kese ile taşıyamaz.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beyitte, sâlikin içinde bulunduğu durumdan bahsetmektedir. Sâlikin, tasavvuf yolunda yemeğini kâse ile taşıyamamasından murad, onun dünya nimetlerinden tamamen el etek çekmesidir. Sâlik için önemli olan istikâmet üzere gitmektir.

2.2.3. Kese / Kîse

İçine para gibi bir şeyler konulan, cepte taşınan, kumaştan ya da örgüden yapılmış, ağzı düğümlenebilen küçük torbadır.

Fotoğraf 11: Kese / Kîse*Ne nuklin iltebilür kâseyile**Ne nakdin iltebilür kâseyile* (2161)

(Ne yemeğini kâse ile ne de parasını kese ile taşıyamaz.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beytinde de bir önceki beyitte de olduğu dünya nimetlerinin sâlik için gereksiz olduğundan bahsetmektedir. Bu beytin ikinci mısrasının omurgasını oluşturan imgeler nakd-kîse şeklindedir. Şâirin muradı, dünya nimetlerinin geçici olduğudur. Sâlik ise bu durumun farkındadır ve bu duruma göre hareket etmektedir.

2.2.4. Kilim

Dervişlerin üzerinde ibadet ettikleri, oturdukları ve uyudukları yaygıdır. Yünden dokunmuştur.

Fotoğraf 12: Kilim

Delülük vaktidir dîvâne gel hey

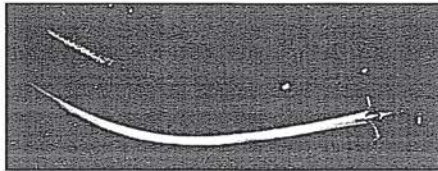
Kilimün sen de gel bir suya sal hey (2954)

(Ey divâne! Delilik vaktidir, kilimini suya sal.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beytinde sâlik için delilik- dîvânelik vaktinin hâsıl olduğunu hâl böyle olunca da sâlikin elinde ne varsa bütün dünya nimetlerinden vazgeçerek yola girmesini dile getirmektedir. Sâlike üzerinde oturduğu ve ibâdet ettiği kilimini bırakmasını öğütlemektedir. Eskiler, önemli gördükleri herhangi bir nesneye ihtiyacı kalmadıklarında o nesneyi suya vermiş, bir nevî bir gelenek oluşturmuşlardır. Sâlik için de dîvânelik vakti geldiğinde eşyalarından biri olan kilimi suya vermesi gayet tabîidir.

2.2.5. Kılıç / Seyf

Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silâh anlamına gelmektedir.

Fotoğraf 13: Kılıç /Seyf

Mahabbet sadmeti çün sala seyfin

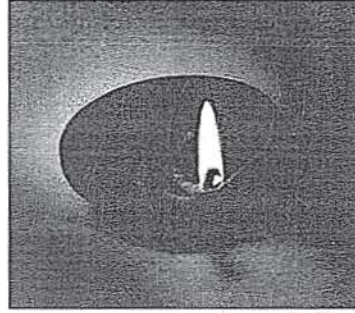
Ahur bil nefsdan kalbün o hayfin (2795)

(Muhabbet, kılıç darbesiyle vurarak, nefisten kalbin intikâmını alır.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beyitte, muhabbetten bahsetmekte ve muhabbetin tıpkı bir kılıç darbesi gibi te'siri olduğunu dile getirmektedir. Muhabbetin, nefisten kalbin intikâmını aldığını belirten şâir, bu beyitte nefsin kalbi mağlup etmesinin muhabbet var olduğu sürece mümkün olmadığını belirtmektedir.

2.2.6. Mısbah

Kuvvetli aydınlık veren kandil, ışık anlamına gelmektedir.

Fotoğraf 14: Mısbah

O nefis ıslâhıdır bil nefsi ıslâh

İden ehl-i fenâdur ki o mısbah (2235)

(Nefsi ıslah eden o kandil, bil ki fenâ ehlidir.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beyitte, mısbahın nurundan dem vurmaktadır. Şâire göre, nefsi ıslah eden fenâfillaha ulaşan kişilerdir. Kemâle eren kişilere intisap eden sâlik için rehber önemlidir. Sâlik için ehl-i fenâ, aydınlık veren bir kandil gibidir.

2.2.7. Micmer

Buhurdan, içinde tütsü yapılan kap anlamına gelmektedir.

Fotoğraf 15: Micmer

Cemâliün şem'-i câna rehber olsun

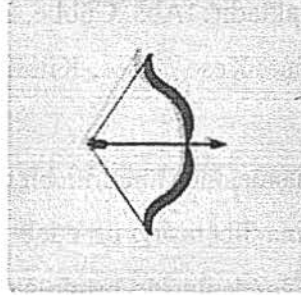
Gönül 'aşk âteşine micmer olsun (425)

(Yüzün cân mumuna yol gösterebilir, gönül ise aşkın âteşine micmer olsun.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beyitte, micmer imgesini kullanarak aşk ateşinden çıkan buharın kabını beytin omurgasını oluşturan bir imge olarak kurgulamıştır. Şâire göre gönül, micmerin tâ kendisidir. Aşk hâli bu micmerde, yani gönülde hâsıl olmaktadır.

2.2.8. Ok / Yay

Yay ile hedefe atılan, bir ucunda sivri bir demir, öteki ucunda küçük bir kertik bulunan, ince ve kısa tahta çubuk anlamına gelmektedir.

Fotoğraf 16: Ok / Yay

Atarsın okın gizlersin yayını

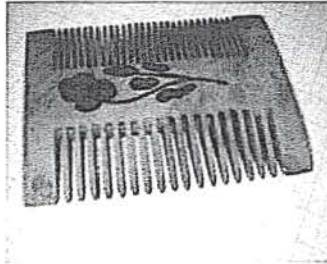
Yaşadursun yüzün bizden yayını (211)

(Okunu atıp yayını gizliyorsun, yüzünü ekşitip cemâlini bizden gizliyorsun.)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beytinde, sevgiliye seslenmektedir. Sevgilinin güzellik unsurlarının kurgulandığı bu beyitte, geçmişte savaş aletleri olarak kullanılan ok ve yay imgeleri karşımıza çıkmaktadır.

2.2.9. Şâne / Tarak

Genellikle saç ve sakal taramakta kullanılan, dişli araç anlamına gelmektedir.

Fotoğraf 17: Şâne / Tarak

Urup şâne bize saçun sakalun

Ki 'izzet bundan umarsın hayâlün (2020)

Yûsuf Hakîkî Baba bu beyitte, sevgilinin saç ve sakalını tarak ile taradığını ve bu durumdan da izzet umduğunu dile getirmektedir. Sevgilinin güzellik unsurlarından olan saç ve sakalın dağınıklığını gidermek adına önem arz eden şâne, sevgili için önem arz eden bir eşyâdır.

SONUÇ

Tasavvufî muhtevalı manzûm ve mensûr başka eserler de kaleme almış olan Yûsuf Hakîkî Baba, tasavvuf edebiyatı ve tarihi bakımından önemli bir şâir ve nâsir olarak karşımıza çıkmaktadır. 15. yyda, Aksaray'da Bayramî tarîkatının öncüsü konumunda olan Yûsuf Hakîkî

Baba'nın Mahabbetnâmesi'nde yer alan giysi ve eşya unsurları bu çalışmaya konu edinilmiştir. Çalışmanın sonucunda 8 giysi 9 eşya olmak üzere toplamda 17 tasavvufî imgeye ulaşılmış ve her bir imgenin geçtiği beyitler irdelenmiştir. Beyitler irdelenirken bağlamdan hareket edilmiş ve beyitler anlam ekseninde çerçevesinde yorumlanmıştır. Çalışmada yer alan giysi ve eşya ile ilgili kavramlar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: 'Abâ, Cübbe, Destâr, Hırka, Kuşak / Kemer, Külâh / Küleh, Murakka', Tâc, Hançer, Kâse, Kese / Kîse, Kilim, Kılıç / Seyf, Mısbah, Micmer, Ok /Yay, Şâne / Tarak.

Aksaray'da tasavvuf kültürünün oluşmasında önemli bir müsavvif-şâir olan Yûsuf Hakîkî Baba ile ilgili yaptığımız bu çalışma ile tasavvuf edebiyatını gün yüzüne çıkaracak tahlil çalışmalarına bir yenisini daha ekleyerek ileride bu anlamda yapılacak çalışmalara malzeme sunulmuştur. Çalışma; tasavvuf kültürünü, giysi ve eşyâ bağlamında tanıtma da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, Hâluk, *Cevrî Dîvânının Tahlili*, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2010.
- Boz, Erdoğan, *Yûsuf Hakîkî Baba Dîvânı'ndan Seçmeler*, Aksaray Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007.
- , *Yûsuf Hakîkî Baba Dîvânı- Karşılaştırmalı Metin*, Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Aksaray, 2009.
- “Yûsuf Hakîkî”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 44. TDV Yay. İstanbul, 2013.
- Bozkurt, Nebi, “Sarık” *İslâm Ansiklopedisi*. C.36. TDV Yay. İstanbul, 2009, s.152-154.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997.
- Çavuşoğlu, Ali.“Yûsuf-ı Hakîkî'nin Tasavvuf Risâlesi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (13), Kayseri, 2002.
- , *Mahabbet-nâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009.
- Güzeloğlu, Hanzade, Yûsuf Hakîkî Baba, 2015. <http://www.turkedebiyatisimlersozlugu.com>
Erişim Tarihi: 31.01.2016
- Mengi, Mine, *Dîvân Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- Öngören, Reşat, “Tasavvuf” *İslâm Ansiklopedisi*. C. 40. TDV Yay., İstanbul, 2011, s.119-126.
- Türkoğlu, Sabahattin, “Cübbe” *İslâm Ansiklopedisi*. C.8. TDV Yay. İstanbul, 1993, s.102-103.
- Uludağ, Süleyman, “Hırka” *İslâm Ansiklopedisi*. C.17. TDV Yay. İstanbul, 1998, s.373-374.
- Üstüner, Kaplan, *Dîvân Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2007.
- Yavuz, A. Fikri; ÖZEN, İ. *Bursalı Mehmed Tâhir, Osmânlı Müellifleri*, C.1. Meral Yayınevi, İstanbul, 1972.